

Державні фонди цільового призначення в контексті реалізації стабілізаційної політики

У статті розглянуто особливості функціонування фондів соціального забезпечення на сучасному етапі розвитку економіки України, обґрунтовано напрямки реформування державних фондів цільового призначення з метою ефективної реалізації державної стабілізаційної політики.

Ключові слова: стабілізаційна політика, державні цільові фонди, реформування.

Постановка проблеми. Світова фінансова криза висвітлила недосконалість чинного механізму забезпечення фінансової стабільності в Україні та зумовила потребу в розробці нових підходів щодо забезпечення ефективного функціонування економіки України. Основними наслідками глобальної фінансової кризи для України стало різке зростання дефіциту державного бюджету; ускладнення ситуації в соціальній сфері внаслідок згорання виробництва, що призвело до збільшення рівня безробіття в країні. Україна потрапила в десятку країн з найбільш високим ступенем фінансового ризику в світі. В світовому рейтингу конкурентоспроможності Україна посіла 82-е місце, спустившись на 10 позицій. За цих умов все більш актуальним постає пошук шляхів не тільки протистояння кризовим явищам, що виникають у внутрішньому та зовнішньому середовищі, але й формування збалансованої системи фінансових відносин в соціальній та економічних сферах. Вирішити це завдання покликана стабілізаційна політика яка спрямована на відновлення і підтримання макроекономічної рівноваги на рівні, близькому до повного використання факторів виробництва в умовах стабільного рівня цін. За своїм характером майже всі елементи програм стабілізаційних заходів різних країн світу мають соціальну спрямованість. Адже соціальна орієнтація стабілізаційної політики має на меті підтримання та розвиток споживчого попиту, який розглядається як один з базових елементів ефективного розвитку економіки, а також дозволяє зберегти людський капітал – ключову конкурентну перевагу в новітній економіці. Важливим інструментом успішної реалізації політики стабілізації є діяльність державних фондів цільового призначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вплив на формування сучасних наукових знань про природу та динаміку розвитку сучасних стабілізаційних процесів мають роботи українських та зарубіжних авторів, зокрема Л. Бальцеровича, М. Бруно, Р. Дорнбуша, Дж. Стігліца, С. Фішера, Л. Безчасного, О. Білоруса, В. Геєця, В. Мунтіяна, О. Романюк, М. Савлука, А. Філіпенка, А. Чухна.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на високий рівень теоретичних розробок, подальшого вирішення потребують проблеми удосконалення діяльності державних цільових фондів в контексті забезпечення ефективної стабілізаційної політики держави.

Савченко Костянтин Вікторович, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Сумського державного університету.

© К. В. Савченко, 2012

Метою статті є дослідження особливостей функціонування державних цільових фондів соціального страхування в Україні та обґрунтування можливих шляхів удосконалення їх діяльності в контексті забезпечення ефективної реалізації стабілізаційної політики держави.

Виклад основного матеріалу. Державні цільові фонди – один з методів перерозподілу національного доходу держави. За своєю економічною сутністю вони відображають грошові відносини з розподілу і перерозподілу вартості суспільного продукту та частини національного багатства пов'язаних з формуванням та використанням державних коштів для фінансування суспільних потреб з визначених джерел, які мають цільові призначення. У сучасних умовах через державні фонди цільового спрямування здійснюється важливий вплив на соціальні процеси, які відбуваються в суспільстві. Об'єктивна необхідність таких фондів пов'язана з тим, що в умовах товарно-грошових відносин держава має ефективно організувати перерозподіл валового внутрішнього продукту, формуючи фонди грошових коштів з метою повної реалізації своєї політики. Характерними ознаками державних фондів цільового спрямування є наступні: цільове призначення коштів; правове регулювання формування і використання коштів; перебування коштів у розпорядженні спеціальних органів державної влади; динамічність; мобільність [4]. У фінансових системах більшості країн світу спеціальні фонди займають вагоме місце, а обсяг акумульованих у них коштів є значним. У Франції спеціальні фонди за розміром наближаються до державного бюджету країни, в Японії зі спеціальних фондів фінансується більше половини державних видатків, у Великобританії – понад третина. До цільових фондів у світовій практиці належать різноманітні автономні та приєднані бюджети, спеціальні кошториси і рахунки, які виконують, у першу чергу, соціальну функцію.

Збалансований розвиток економіки України передбачає послідовний розвиток соціальної галузі з метою досягнення стратегічних цілей держави. Соціальний захист населення є одним із найважливіших напрямів державної політики. На сьогодні у сфері соціального страхування діють чотири позабюджетні державні цільові фонди: Пенсійний фонд України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Соціальному страхуванню властиві певні суттєві риси, що втілюються у взаємозумовлених функціях зі збирання, акумулювання, обліку й розподілення фінансових ресурсів, призначених для заміщення втраченої заробітної плати працівника і в наслідок настання негативних наслідків впливу соціальних ризиків, а також надання необхідних послуг особам, які їх потребують. Це, зокрема: розподіл матеріального тягаря таких ризиків між державою, роботодавцями і працівниками на підставі поєднання солідарності, колективного й індивідуального фінансування; відокремленість і автономність фінансових ресурсів соціального страхування від державних та суспільних (бюджетних) ресурсів; відповідальність усіх суб'єктів фінансових відносин у цій сфері за неухильне виконання покладених на них обов'язків [2].

Важливе місце в системі державних цільових фондів посідає Пенсійний фонд України, діяльність якого на сьогоднішній день має значні проблеми, зокрема в частині його фінансового забезпечення. Протягом останніх 5 років спостерігається хронічний

дефіцит Пенсійного фонду України. Так, у 2005 р. дефіцит коштів Пенсійного фонду склав 14,7 млрд грн, його бюджетом на 2008 р. було передбачено понад 34,8 млрд грн дотацій і компенсацій з Державного бюджету, на 2009 р. – понад 44 млрд грн, на 2010 рік – понад 34,8 млрд грн. Незважаючи на деяке зменшення дефіциту Пенсійного фонду за період 2009-2010 рр., майже 25% всіх пенсій фінансується за рахунок Державного бюджету України. Однією із ключових причин ситуації, що склалася у системі пенсійного забезпечення в Україні є невідповідність між чисельністю працюючих та пенсіонерів.

За даними Держкомстату України на 1 січня 2010 р. протягом найближчих 5 років пенсійного віку досягнуть 1331894 чоловіків і 1806190 жінок, усього – 3138084 чол. У робочий вік вступають 3218533 чол., тобто в працездатного населення буде на 80 тис. чол. більше, ніж вийде на пенсію. Однак, у наступному п'ятилітті це співвідношення різко погіршиться. Прогнозні дані, які характеризують динаміку співвідношення осіб пенсійного та робочого віку наведені у табл. 1 [1].

Таблиця 1 – Прогнозні дані щодо співвідношення осіб пенсійного та робочого віку у 2009-2023 рр., кількість осіб

Період, роки	Кількість осіб, які досягнуть пенсійного віку	Кількість осіб, які увійдуть до трудового віку	Різниця показників
2009-2013	3138084	3218533	+80469
2014-2018	3131999	2398150	-733849
2019-2023	3365873	1931995	- 1433878

Дані, представлені в таблиці 1, свідчать про значне зростання різниці кількості осіб які досягли пенсійного віку та кількості осіб які увійдуть до трудового віку, що в свою чергу негативно вплине на доходи Пенсійного фонду України. Збільшення пенсійного віку в Україні, який є найнижчим серед Європейських країн (55 років для жінок і 60 – для чоловіків дозволить знизити кількість нових пенсіонерів і зменшити навантаження на пенсійну систему. Окрім того необхідно відмітити, що з ухваленням Законів України «Про загальнообов'язкове Державне пенсійне страхування» і «Про недержавне пенсійне забезпечення» передбачалося замінити діючу пенсійну систему на сучасну страхову трирівневу, яка гарантувала б громадянам України рівень пенсійного забезпечення, який відповідає їх трудовому внеску в розвиток економіки, посилює загальний рівень соціального захисту. Поєднання солідарного й накопичувального підходів до формування й витрачання пенсійних коштів є забезпечити соціальні гарантії й фінансову стабільність пенсійної системи.

Складною залишається ситуація щодо функціонування соціального страхування на випадок безробіття, яка у зв'язку з розгортанням фінансової кризи стрімко почала загострюватися з II півріччя 2008 р. Система соціального страхування на випадок безробіття виявилася неспроможною адекватно реагувати на зростання навантаження, пов'язаного зі збільшенням числа безробітних, які потребують соціального захисту. Слід відмітити подальше зростання безробітних осіб в Україні. Так, за словами голови Національного форуму профспілок України Мирослава Якібчука реальна кількість безробітних в 2011 році збільшиться приблизно на 28% і складе близько 2 160 млн осіб. В умовах чинного законодавства й розміру відрахувань до Фонду це призведе до

виникнення дефіциту в обсязі понад 1,6 млрд грн. Тому, на сьогоднішній день постала нагальна проблема збільшення доходної частини бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Серед основних факторів, які негативно впливають на формування фондів соціального захисту сьогодні можна виділити такі [3].

- постійне скорочення чисельності активного населення, що працює, і зростання чисельності населення, яке потребує соціального захисту;
- низький рівень прибутковості підприємств, високий рівень підприємницьких ризиків, інфляційні процеси, недостатність інформації та знань для прийняття дієвих управлінських рішень тощо;
- постійне зростання цін на споживчі товари та послуги, що призводить до зниження доходів населення та ін.

Аналізуючи діючу систему формування доходів державних фондів цільового спрямування слід відмітити, що до основних недоліків системи зборів на соціальні заходи належать: низька внутрішня функціональна ефективність системи соціального страхування; дублювання функцій фондів; низький рівень охоплення системою, що за оцінками становить 50-60% загального фонду оплати праці застрахованих осіб, які відповідно до чинного законодавства підлягають державному соціальному страхуванню, що пояснюється високим рівнем тінізації економіки [5].

Складність соціальної ситуації потребує реформування механізму функціонування цільових фондів, які на нашу думку необхідно проводити в наступних напрямках:

- визначення джерел і розмірів фінансування за різними видами соціального страхування на основі реальних макроекономічних показників розвитку України;
- усунення дублювання функцій фондів соціального страхування;
- збереження державних соціальних гарантій;
- створення економічних передумов зростання заробітної плати та зниження рівня інфляції як найважливішого фактора розвитку соціального страхування.

Реформування функціонування державних цільових фондів дозволить створити підґрунтя для ефективної реалізації державної стабілізаційної політики в Україні.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, можна зробити висновок про важливий вплив державних фондів цільового спрямування на реалізацію стабілізаційної політики держави. Проведення широкомасштабних реформ у сфері соціального забезпечення громадян України дозволить реалізувати пріоритетні напрямки державної політики, спрямованої на компенсацію та обмеження негативних соціальних наслідків кризових явищ в Україні, з метою підтримання соціальної та економічної стабільності і збереження соціального капіталу нації.

1. *Воробйова О. В.* Проблеми правового забезпечення пенсійної реформи в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Воробйова. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VDU_ekon/2009_2/318.pdf.
2. *Сільченко С. О.* Соціальне страхування: реалії та перспективи правового регулювання [Електронний ресурс] / С. О. Сільченко – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pz/2009_102/102_11.pdf.
3. *Томчук В. В.* Державні цільові фонди в Україні: стан і перспективи розвитку [Електронний ресурс] / В. В. Томчук, О. М. Шарубова. – Режим доступу : <http://intkonf.org/kandekonn-tomchuk-vv-sharubova-om-derzhavni-tsilovi-fondi-v-ukrayini-stan-i-perspektivi-rozvitku/>.

4. *Фінанси* [Текст] : підручник ; ред.: С. І. Юрій, В. М. Федосов. – К. : Знання, 2008. – 611 с. – ISBN 978-966-346-477-0.
5. *Цибульська О. М.* Основні проблеми та шляхи реформування системи соціального страхування [Електронний ресурс] / О. М. Цибульська, Т. О. Кравченко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2008_13/cibulska.pdf.
6. *Шлапак В. О.* Соціальний захист України за умов ринкової економіки [Електронний ресурс] / В. О. Шлапак. – Режим доступу : <http://intkonf.org/shlapak-vo-sotsialniy-zahist-ukrayini-za-umov-rinkovoyi-ekonomiki/>.

Отримано 10.01.2012 р.

К. В. Савченко

**Государственные фонды целевого назначения
в контексте реализации стабилизационной политики**

В статье рассмотрены особенности функционирования фондов социального обеспечения на современном этапе развития экономики Украины, обоснованы направления реформирования государственных фондов целевого назначения с целью эффективной реализации государственной стабилизационной политики.

Ключевые слова: стабилизационная политика, государственные целевые фонды, реформирование.

K. V. Savchenko

State special funds in the context of stabilization policy realization

The author analyzes the features of state social funds functioning at the current stage of Ukrainian economy development, the ways of state social funds reforming with the purpose of effective implementation of national stabilization policy are substantiated in the article.

Keywords: stabilizing policy, state special funds, reforming.